

Popularyzacja wiedzy o historii Mazowsza w działalności Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Tomasz Kordala

STRESZCZENIE

W artykule omówiono sposoby popularyzacji wiedzy o przeszłości Mazowsza stosowane w Muzeum Mazowieckim w Płocku od momentu jego powstania, w ramach Towarzystwa Naukowego Płockiego, w 1821 r. Miało ono charakter *stricte* regionalny. Zbiory tworzyły z jednej strony szkolne pomoce naukowe (minerały, aparaty fizyczne i chemiczne, globusy etc.), z drugiej zaś – ofiarowane przez nauczycieli, uczniów, obywateli ziemskich, wojskowych i księży różnorodne eksponaty, w tym liczne zabytki archeologiczne, monety, medale, okazy przyrodnicze, dokumenty etc. Na posiedzeniach naukowych referowano najnowsze znaleziska archeologiczne i numizmatyczne, organizowano inspekcje terenowe, zbierano zabytki przeszłości i umieszczano je w muzeum. Placówka ta zamarła wkrótce po upadku Powstania Listopadowego. Do jej reaktywacji doszło na początku XX w. W grudniu 1912 r. otwarto w gotyckiej kanonii przy Rynku Kanonicznym 8 stałą ekspozycję obrazującą przeszłość geologiczną i historyczną oraz etnografię Mazowsza Płockiego. W 1930 r. baza lokalowa powiększyła się o zakupiony Dom pod Opatrznością przy Rynku Kanonicznym 2, w którym urządzono ekspozycje – przyrodniczą, geologiczną, etnograficzną, archeologiczną. Do 1949 r. placówka, nosząca nazwę Muzeum Mazowsza Płockiego, była częścią Towarzystwa Naukowego Płockiego. Po tej dacie rozpoczął się nowy etap w jej historii, etap samodzielnego rozwoju. Budowa kombinatu petrochemicznego w Płocku w latach 60. XX w. przyczyniła się do znaczącego rozwoju placówki. Uzyskała ona nową siedzibę w odrestaurowanym Zamku Książąt Mazowieckich (Opactwie Benedyktynskim) na Wzgórzu Tumskim, co przełożyło się na powiększenie powierzchni wystawienniczej oraz wzrost liczby pracowników ze specjalistycznym wykształceniem. W 1993 r. muzeum otrzymało budynek zabytkowego spichlerza na skarpie nad Wisłą, w którym ulokowano zbiory Działu Etnografii. W listopadzie 2004 r. przeniesiono zbiory z Zamku Książąt Mazowieckich do kamienicy secesyjnej przy ul. Tumskiej 8 i urządzono tam stałą ekspozycję sztuki secesyjnej. W kolejnych latach nastąpił dynamiczny rozwój muzeum, tak pod względem bazy lokalowej, jak i programu działania na każdym praktycznie polu, także w zakresie popularyzacji wiedzy historycznej. Pojawiły się nowe pawilony muzealne i nowe ekspozycje stałe. Obecnie aktywność popularyzatorska Muzeum Mazowieckiego w Płocku obejmuje szeroką gamę działań realizowanych przez Dział Upowszechniania i Promocji oraz poszczególne działy merytoryczne. Są to lekcje muzealne, prelekcje historyczne, sesje naukowe, warsztaty dla dzieci i osób niepełnosprawnych, imprezy plenerowe, promocje wydawnictw, koncerty, konkursy, filmy edukacyjne, periodyki („Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, „Nasze Korzenie”, „Biuletyn Muzealny”), widowiska perateatralne i wiele innych.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe Mazowsza, regionalizm, popularyzacja wiedzy historycznej, Muzeum Mazowieckie w Płocku, Towarzystwo Naukowe Płockie

---

Słownik języka polskiego określa kulturę jako „całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości gromadzony, utrwalany i wzbogacany w ciągu jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie” [*Słownik języka...* 1978–1981, s. 1083]. Moralna powinność szanowania dorobku ludzkości oraz jego przekazywania kolejnym pokoleniom nie budzi obecnie wątpliwości, stanowiąc inspirację do działania dla wielu podmiotów fizycznych i prawnych. Ochroną dziedzictwa kulturowego zajmują się rząd, samorządy różnych poziomów, fundacje, stowarzyszenia, instytucje upowszechniania kultury, osoby prywatne. Zagadnienie to jest szeroko dyskutowane, a poświęcona mu literatura przedmiotu obszerna [*Dziedzictwo kulturowe...* 2001; *Dziedzictwo kulturowe...* 2002; Gutowska, Kobyliński 2011; Koseski, Stawarz (red.) 2003; Lolo, Łukawski (red.) 2017; Lolo, Wiśniewski (red.) 2021]. Tematy dziedzictwa kulturowego Mazowsza często goszczą na łamach wydawanego przez Muzeum Mazowieckie w Płocku od 2011 r. półrocznika „Nasze Korzenie” (dotychczas ukazały się 22 tomy).

Nawiązując do tego ważkiego problemu, zawiązując go jednak z przyczyn praktycznych tylko do aspektu spuścizny historycznej, chciałbym w niniejszym szkicu omówić sposoby popularyzacji wiedzy o przeszłości Mazowsza stosowane w Muzeum Mazowieckim w Płocku. W swej dwustuletniej historii zanotowało ono w tej dziedzinie wiele osiągnięć.

Decyzję o powołaniu placówki muzealnej w Płocku, noszącej nazwę „Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego” i podlegającej powstałemu w 1820 r. Towarzystwu Naukowemu przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej (ryc. 1), podjęła w dniu 21 września 1821 r. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zbiory muzeum tworzyły z jednej strony szkolne pomoce naukowe (minerały, aparaty fizyczne i chemiczne, globusy etc.), z drugiej zaś – ofiarowane przez nauczycieli, uczniów, obywateli ziemskich, wojskowych i księży różnorodne eksponaty, w tym liczne zabytki archeologiczne, monety, medale, okazy przyrodnicze, dokumenty etc. Na posiedzeniach naukowych referowano najnowsze znaleziska archeologiczne i numizmatyczne, organizowano inspekcje terenowe, zbierano zabytki przeszłości i umieszczano je w muzeum. Dzięki temu uratowano dla nauki m.in. wczesnośredniowieczny skarb monet z Trzebnia pod Proboszczewicami, któremu Joachim Lelewel poświęcił obszerną rozprawę. Próbowano także podejmować akcje o charakterze wykopaliskowym. Tak chyba można określić poszukiwania podjęte w 1825 r. w płockiej bazylice katedralnej w celu odnalezienia grobów Władysława Hermana i Bolesława III Krzywoustego [Gawarecki 1827; Stogowska 2007]. Zakończyły się one pełnym sukcesem i ponownym, uroczystym pogrzebem piastowskich władców w podziemiach jednej z kaplic katedry. Wydarzenia te, nasycone pierwiastkami patriotycznymi, zapadły w pamięć lokalnej społeczności, by po latach zaowocować przeświadczeniem istnienia szczególnie bliskich więzów łączących osobę Bolesława III właśnie z Płockiem, nazywanym niekiedy „grodem Krzywoustego” [Kordala 1988].

Działalność Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej zamarła po śmierci rektora szkoły Kajetana Morykoniego w grudniu 1830 r., zbiory zaś uległy rozproszeniu niedługo potem. Jednak idea ta długo była żywotna i inspirująca dla kolejnych pokoleń płocczan.

Ryc. 1. Zabytkowe skrzydło Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku – siedziba Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej i Muzeum Publicznego i Szkolnego Województwa Płockiego
Fot. B. Wasiak

W początkach XX w., w warunkach wzrostu swobód politycznych i pojawienia się realnej nadziei na odzyskanie niepodległości, nastąpiło reaktywowanie w Płocku placówki naukowej, tym razem pod nazwą „Towarzystwo Naukowe Płockie”. Opracowany w 1906 r. statut TNP na płaszczyźnie programowej wyraźnie nawiązywał do pochodzącej z minionego stulecia idei *zebrania i opisanie dokładnego obrazu województwa płockiego*. Na czele odrodzonego towarzystwa stanęli czołowi przedstawiciele płockiego życia kulturalnego: lekarz Aleksander Maciesza (ryc. 2), redaktor Adam Grabowski, ksiądz kanonik Tomasz Kowalewski, lekarz Aleksander Zaleski. Instytucja ta od początku istnienia przystąpiła do organizacji nowoczesnego warsztatu naukowego w postaci zbiorów muzealnych i biblioteki opartej na księgozbiorze Józefa i Gustawa Zielińskich. Już w grudniu 1912 r. otwarto w gmachu TNP przy Rynku Kanonicznym 8 (dzisiaj Plac Narutowicza) (ryc. 3) stała ekspozycja obrazująca przeszłość geologiczną i historyczną oraz etnografię Mazowsza Płockiego.

W okresie międzywojennym w życiu naukowym Płocka dominowali ludzie związani z Towarzystwem Naukowym Płockim. W 1928 r. Muzeum TNP przyjęło nazwę „Muzeum Mazowsza Płockiego im. Profesora Ignacego Mościckiego, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej”. Dwa lata później w nabytym przez towarzystwo tzw. Domu pod Opatrznością (ryc. 4) urządzono nowy Dział Przyrodniczo-Ludoznawczy, na ekspozycjach którego prezentowano obiekty przyrodnicze, archeologiczne, antropologiczne i etnograficzne z obszaru północnego Mazowsza (ryc. 5). Jego kustoszem został geograf Kazimierz Gelinek (ryc. 6). Muzeum posiadało również Dział Historyczno-Kulturalny

(ryc. 7), który po roku 1930 pozostał w siedzibie głównej TNP – budynku gotyckiej kanonii przy Rynku Kanonicznym 8 (obecnie plac Narutowicza 8). Jego kierowniczką była Halina Rutska (ryc. 8), a po jej śmierci w 1932 r. – Halina Jankowska.

Ryc. 2. Aleksander Maciesza (1875–1945), prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907–1945
Źródło: „Tygodnik Ilustrowany”, 1907, nr 24, s. 496

W zakresie popularyzacji wiedzy o przeszłości regionu dużą aktywnością wykazał się zwłaszcza Kazimierz Gelinek [Kordala 2012]. W jego dorobku dają się zauważyć dwa główne nurty: popularyzacja i praca w terenie. Działania popularyzatorskie w zakresie geologii, geografii, archeologii i historii regionalnej kustosz Gelinek realizował zarówno na podstawie tradycyjnego oprowadzania wycieczek odwiedzających kierowany przez niego dział, jak również obszernego zestawu lekcji muzealnych przeznaczonych dla uczniów szkół powszechnych i gimnazjów państwowych. Podczas takich lekcji omawiał środowisko naturalne północnego Mazowsza (budowę geologiczną, gleby, surowce mineralne, faunę i florę), pradziejowe jednostki kulturowe, ślady dawnych dróg handlowych na Mazowszu, problemy gospodarcze współczesnej Polski, kulturę Chin i Japonii. Opublikował ponadto wiele tekstów popularnonaukowych w płockich periodykach, takich jak „Pokłosie Szkolne”, „Dziennik Płocki”, „Głos Mazowiecki”, „Życie Mazowsza”. Tuż przed wybuchem wojny ukazał się jego *Krótki zarys kursu geologii*, w którym

znalazły się teksty wykładów wygłoszonych przezeń dla słuchaczy kursów kamiennarskich zorganizowanych z inicjatywy prezydenta Płocka Stanisława Wasiaka przez Zarząd Miasta.

Ryc. 3. Piętnastowieczna kanonia przy placu Narutowicza 8 w Płocku – siedziba Muzeum Mazowsza Płockiego PTN w latach 1909–1949

Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Gelinek często wyjeżdżał w teren w celu poszukiwania okazów przyrodniczych i mineralogicznych oraz ratowania coraz liczniej odkrywanych stanowisk archeologicznych. Czasami udawało mu się ocalić zabytki prawdziwie rewelacyjne. W 1931 r. pozyskał dla muzeum szklany kielich z okresu wpływów rzymskich, znaleziony w Parzeniu nad Skrwą Prawą. W swych działaniach związanych z ratowaniem stanowisk Gelinek współpracował ściśle z Romanem Jakimowiczem (1889–1951), konserwatorem archeologicznym okręgu warszawskiego z ramienia Państwowego Grona Konserwatorów Zabytków Przedhistorycznych w latach 1920–1928, a następnie dyrektorem Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

W przededniu wybuchu II wojny światowej Towarzystwo Naukowe Płockie dysponowało niezłą bazą lokalową, dużą biblioteką oraz muzeum stale powiększającym swe zbiory i prowadzącym wartościową działalność edukacyjną. TNP osiągnęło rangę najważniejszej w Płocku i na północnym Mazowszu placówki naukowej i kulturalnej, a także liczącego się w kraju ośrodka badań regionalnych.

Ryc. 4. Tzw. Dom pod Opatrnością przy placu Narutowicza 2 w Płocku, siedziba Działu Przyrodniczo-Ludoznawczego Muzeum Mazowsza Płockiego TNP w latach 1930–1949 oraz Muzeum Mazowieckiego w Płocku w latach 1949–1973

Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 5. Fragment ekspozycji Działu Przyrodniczo-Ludoznawczego w okresie międzywojennym

Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 6. Kazimierz Gelinek (1882–1969), kustosz Działu Przyrodniczo-Ludoznawczego w latach 1930–1939
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 7. Fragment ekspozycji Działu Historyczno-Kulturalnego Muzeum Mazowsza Płockiego TNP
w okresie międzywojennym
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 8. Halina Rutska (1868–1932), kustosz Muzeum Mazowsza Płockiego TNP w latach 1912–1932
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

W grudniu 1949 r. na mocy rozporządzenia Ministerstwa Kultury i Sztuki zbiory muzealne TNP zostały przejęte przez państwo. Umieszczono je w placówce pod nazwą „Muzeum w Płocku”, której siedzibą stał się Dom pod Opatrznością przy placu Gabriela Narutowicza 2. Od ponad 70 lat płockie muzeum, od roku 1963 noszące nazwę „Muzeum Mazowieckie w Płocku”, funkcjonuje jako samodzielna instytucja upowszechniania kultury.

Do początku lat 60. XX w. życie w muzeum płynęło niezbyt wartkim nurtem, dostosowując się do sennej atmosfery niedużego powiatowego miasta. Badań naukowych nie prowadzono, powierzchnia wystawiennicza i liczba obiektów były niewielkie, a personel szczątkowy. Jednak wspomniana decyzja z 1949 r., która omal nie doprowadziła do unicestwienia TNP, paradoksalnie – po kilkunastu latach – okazała się korzystna dla dalszych losów muzeum. Zapowiedź zasadniczych przeobrażeń w funkcjonowaniu placówki przyniósł rok 1960, gdy w Płocku rozpoczęto budowę wielkiego kombinatu petrochemicznego. W uchwale Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów zatwierdzono adaptację Zamku Książąt Mazowieckich (Opactwa Pobenedyktyńskiego) na Wzgórzu Tumskim na cele muzealne, wpisując to zadanie w zakres inwestycji płockiego kombinatu. Dla niewielkiego muzeum oznaczało to zapowiedź głębokich zmian w jego funkcjonowaniu jako placówki upowszechniania kultury.

W związku z budową kombinatu petrochemicznego, realia społeczne, gospodarcze i kulturalne miasta zaczęły ulegać szybkim i daleko idącym przeobrażeniom. Dawny

Płock – miasto szkół i emerytów – żyjący powolnym rytmem prowincjonalnego miasteczka odchodził do historii. W jego panoramie pojawił się nowoczesny zakład przemysłowy przyciągający ludzi z bliższych i dalszych zakątków kraju. Osiedlający się w Płocku przybysze, inżynierowie, technicy, przedstawiciele wolnych zawodów, robotnicy, przeważnie nie posiadali pogłębionej wiedzy na temat historii i dziedzictwa kulturowego swej nowej małej ojczyzny. Pojawiła się zatem pilna potrzeba opracowania kompleksowej oferty kulturalnej, będącej w stanie zainteresować jeśli nie całą, to przynajmniej wrażliwą na wartości niematerialne część płockiej populacji. Takie zadanie stało przed organizatorami życia kulturalnego w mieście, w tym, rzecz jasna, i przed płockim muzeum.

W 1961 r., kierownictwo placówki objął młody historyk sztuki Marian Sołtysiak (1934–2016). Wkrótce po objęciu przezeń stanowiska kierownika w programie i strukturze organizacyjnej Muzeum Mazowieckiego dokonana się jakościowa zmiana. Wiązała się ona z jednej strony z podniesieniem poziomu merytorycznego, poprzez zatrudnienie osób ze specjalistycznym wykształceniem, z drugiej zaś z wprowadzeniem nowej, ogólnopolskiej specjalizacji w postaci sztuki secesyjnej. W 1967 r. placówka uzyskała rangę muzeum okręgowego dla województwa warszawskiego. Nastąpił gwałtowny przyrost liczby muzealiów, a po przeprowadzce do Zamku Książąt Mazowieckich (ryc. 9) w 1973 r. – również powierzchni ekspozycyjnej. Progres zaznaczył się na wszystkich płaszczyznach aktywności muzeum: wystawienniczej, naukowej, wydawniczej, edukacyjnej.

Ryc. 9. Zamek Książąt Mazowieckich (Opactwo Pobenedyktyńskie) na Wzgórzu Tumskim, siedziba Muzeum Mazowieckiego w Płocku w latach 1973–2005

Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

W nowej siedzibie zorganizowano następujące ekspozycje stałe: *Sztuka Secesji*, *Archeologia Mazowska*, *Dzieje Mazowsza*, *Dział Petrochemii* (czynna tylko do 1979 r.). Frekwencja odwiedzających Muzeum Mazowieckie szybko rosła. Gdy w 1973 r. wyniosła ona 28 762, to cztery lata później już 62 562.

Jednym z najważniejszych sposobów przekazywania zwiedzającym wiedzy historycznej są w każdej placówce muzealnej wystawy czasowe. W ciągu minionych 60 lat w siedzibie własnej Muzeum Mazowieckiego w Płocku zorganizowano setki ekspozycji o tematyce związanej z dziejami Płocka i północnego Mazowsza. Przed 1989 r. działania te były narażone na presję polityczną, wspartą czujnym okiem cenzury. Wiele z nich musiało prezentować „postępowe” tradycje ruchu robotniczego i ludowego, przyjaźń polsko-radziecką tudzież upamiętniać uroczyście celebrowane w tamtym czasie rocznice, z Rewolucją Październikową na czele. Wolne od ideologicznego gorsetu były wystawy archeologiczne, na których prezentowano ziemne archiwalia pradziejowe i średniowieczne pozyskiwane przez zatrudnionych w muzeum archeologów.

Gdy w latach 80. realny socjalizm mocno zachwiał się w swych podstawach ideowych, w muzeum coraz częściej pojawiały się ekspozycje historyczne mniej „prawomysłne”, za to o bardziej zróżnicowanej tematyce regionalnej, poświęcone m.in. takim kwestiom jak odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 r., martyrologia duchowieństwa w latach II wojny światowej, harcerstwo, rola Wisły w dziejach Płocka etc. Wiele takich wystaw zorganizowały Bożena Ostrowska i Elżbieta Popiołek.

W programie zdań edukacyjnych muzeum, obok dotychczasowych form działań, sięgających pierwszych dziesięcioleci XX w., pojawiły się nowe propozycje. Kontynuowano zapoczątkowaną przed II wojną światową przez Kazimierza Gelinka akcję lekcji muzealnych. W latach 70. XX w. nastąpił znaczący wzrost liczby lekcji, przy jednoczesnym podniesieniu ich poziomu merytorycznego. Było to możliwe dzięki zatrudnieniu osób z wyższym wykształceniem w zakresie historii, archeologii, historii sztuki i etnografii, ponadto dzięki wykorzystywaniu w działalności popularyzatorskiej stałych i czasowych wystaw w nowej siedzibie muzeum oraz zastosowaniu nowoczesnych technik przekazywania informacji. Gdy w 1977 r. dyrektorem Muzeum Mazowieckiego w Płocku został Tadeusz Zaremba lekcje muzealne stały się jednym z priorytetów kierowanej przezeń placówki. Ich liczba dochodziła do 400–500 rocznie, co pod względem efektów popularyzacji wiedzy o historii i sztuce plasowało MMP w ścisłej czołówce polskich muzeów. Wysiłek ten został zauważony i doceniony zarówno w środowisku muzealników, jak i w Ministerstwie Kultury i Sztuki (I nagroda MKiS w 1984 r.). Zestaw lekcji był tematycznie niezwykle urozmaicony i obejmował zagadnienia z dziedziny sztuki antycznej, średniowiecznej, renesansowej, barokowej i klasycystycznej, sztuki z kręgu Secesji i Młodej Polski, historii Polski, Mazowsza i Płocka. Proponowane szkołom tematy lekcji były dobierane w ten sposób, by uzupełniały program nauczania głównie w zakresie historii, rzadziej języka polskiego i innych przedmiotów.

Niezależnie od lekcji, począwszy od wczesnych lat 60. XX w., w Muzeum Mazowieckim realizowane są inne formy współpracy z młodzieżą. Ich początkiem

były dwa konkursy na najlepszego przewodnika po Płocku, zorganizowane w latach 1962 i 1963. Ubocznym ich efektem było powstanie Młodzieżowego Koła Miłośników Płocka, przekształconego niebawem w Klub Młodzieżowy, istniejący *notabene* do dzisiaj. Członkowie klubu popularyzowali dokonania MMP, podejmowali różne prace na rzecz muzeum, także fizyczne, brali udział w letnich obozach archeologicznych i etnograficznych. Niektórzy członkowie klubu, zapoznawszy się ze specyfiką prac wykopaliskowych, wybrali archeologię jako przedmiot studiów. Również idea konkursów okazała się bardzo nośna i żywotna. Do chwili obecnej w muzeum zorganizowano wiele konkursów na przewodników muzealnych, historycznych (w tym konkursy wiedzy o Płocku organizowane przez Małgorzatę Kwiatkowską we współpracy z Urzędem Miasta Płocka i „Gazetą Wyborczą” oraz wieloletni cykl konkursów wiedzy o świecie antycznym, realizowany przez Grażynę Trykę), a także fotograficznych. Warto podkreślić, że konkursy fotograficzne, przygotowywane głównie przez Dział Upowszechniania i Promocji, w porozumieniu z działami „merytorycznymi”, cieszą się coraz większym zainteresowaniem.

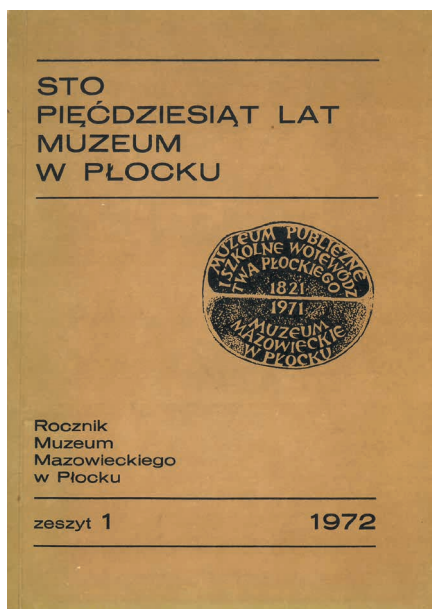
Dużo imprez organizuje się rzecz jasna dla wszystkich odbiorców, bez względu na ich wiek. Także i te działania nabrały tempa w latach 60. W warunkach realnego socjalizmu niektóre z nich były sugerowane czy wręcz wymuszane przez czynniki partyjne. Należały do nich zwłaszcza organizowane w płockich zakładach pracy odczyty, spotkania dyskusyjne i wystawy czasowe.

W latach 80. i 90. XX w. oraz na początku obecnego stulecia pracownicy MMP (Andrzej Kucharski, Katarzyna Stołoska-Fuz, Tomasz Kordala) regularnie wygłaszali wykłady z dziedziny historii, historii sztuki i archeologii dla osadzonych w Zakładzie Karnym w Płocku. Warto podkreślić, że akcja ta nie była całkowitą nowością w działaniach popularyzatorskich muzeum. Już bowiem w okresie międzywojennym pogadanki dla więźniów wygłaszał prezes TNP Aleksander Maciesza, który pracował również jako lekarz w płockim więzieniu.

W 1972 r. ukazał się pierwszy tom periodyku naukowego MMP zatytułowanego „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku” (ryc. 10). Są w nim publikowane artykuły autorstwa zarówno pracowników tej placówki, jak i badaczy z zewnątrz. Tematycznie reprezentują one wszystkie dyscypliny obecne w działalności merytorycznej muzeum, a więc historię sztuki, historię, archeologię, etnografię i numizmatykę. Zakres terytorialny czasopisma obejmuje przede wszystkim, choć nie wyłącznie, obszar północnego Mazowsza, który, zgodnie ze Statutem Muzeum Mazowieckiego w Płocku, stanowi przedmiot zainteresowania naukowo-badawczego placówki. Dwa ostatnie tomy mają nową, atrakcyjną szatę graficzną i znacznie większą w stosunku do poprzednich objętość. Redaktorem naczelnym poszczególnych zeszytów rocznika jest każdorazowy dyrektor Muzeum Mazowieckiego.

Od połowy 2005 r. ukazuje się „Biuletyn Muzealny” (ryc. 11), którego redaktorem naczelnym jest Leonard Sobieraj, dyrektor Muzeum Mazowieckiego w Płocku. Jest to pismo kwartalne o charakterze *stricte* informacyjnym, zawierające zwięzłe omówienia

najważniejszych imprez zrealizowanych w muzeum, przygotowywane przez pracowników działów merytorycznych i oświatowego. Obecnie, po 18 latach wydawania pisma, wypada je określić jako cenną kronikę działalności placówki.

Ryc. 10. Okładka 1. tomu „Rocznika Muzeum Mazowieckiego w Płocku”
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Najmłodszym periodykiem jest półrocznik popularnonaukowy „Nasze Korzenie” (ryc. 12), redagowany przez Tomasza Kordalę, zastępcę dyrektora do spraw naukowych od 2009 r. Inauguracja periodyku w 2011 r. zbiegła się z obchodami jubileuszu 190. rocznicy powstania muzeum. Jest to pismo poświęcone przyrodzie, historii i kulturze północno-zachodniego Mazowsza. Założenia programowe nawiązują do bogatych tradycji badań regionalistycznych muzeum, które – podkreślił to – były racją jego założenia w 1821 r. i do dziś stanowią ważną część działań merytorycznych placówki. Na łamach „Naszych Korzeni” prezentujemy szeroki wachlarz zagadnień: walory przyrodnicze i turystyczne najpiękniejszych zakątków naszego regionu, najnowsze odkrycia archeologiczne, zabytki architektury i sztuki, etnografię regionu, mniej znane epizody i dokumenty historyczne, wspomnienia uczestników walk o niepodległość Polski, sylwetki wybitnych Mazowszan, losy ziemian mazowieckich w XIX i XX w., zróżnicowanie etniczne, kulturalne i religijne regionu, współczesne stowarzyszenia i czasopisma regionalne etc. Pismo ma charakter wybitnie edukacyjny. Kierujemy je do wrażliwych na prawdę i piękno tudzież aktywnych intelektualnie czytelników w każdym wieku, promując wartości patriotyczne oraz dbałość o zachowanie i wzbogacenie dziedzictwa kulturowego naszej małej ojczyzny.

BIULETYN MUZEALNY

nr 2/34 • rok X • Płock • lipiec 2014 • Kwartalnik Muzeum Mazowieckiego w Płocku • ISSN 1734-6835

Secesja

Frekwencja w muzeum roślinie

Muzeum Mazowieckie w Płocku prowadzi stałą akcję promocji swoich ekspozycji. Od kilku lat koncentrujemy działania w trzech obszarach: Płock i okolice; Warszawa i Łódź oraz biura podróży i organizacje turystyczne w całej Polsce.

Nasilenie tych działań przypadło na lata 2006-2010. Braliśmy udział w Nocy Muzeów w Warszawie. Promujemy płockie muzeum na targach turystycznych i targach książki. Trwa bardzo dobra współpraca z Płocką Lokalną Organizacją Turystyczną. Organizujemy wystawy naszych kolekcji poza siedzibą muzeum. W maju i czerwcu bieżącego roku, wspólnie z Raiffeisen Polbank, realizowaliśmy projekt w ramach akcji prezentującej turystom z Austrii dziedzictwo kulturowe i przyrodę Polski. Nasze muzeum, jako jedno z nielicznych w Polsce zostało wyselekcjonowane i zakwalifikowane do projektu. W ciągu sześciu tygodni płockie muzeum odwiedziło około 1000 turystów austriackich. Zwiędający oczarowani byli zarówno profesjonalną obsługą, jak i naszymi kolekcjami. Mamy nadzieję, iż bezpośredni organizator przedsięwzięcia, Biuro Turystyczne Ideatour Germanus z Gdańska, będzie kontynuował akcję w latach następnych. Frekwencja w muzeum płockim w pierwszym półroczu 2014 r. wyniosła ok. 47 tysięcy zwiedzających. To nas bardzo cieszy, odnotowujemy bowiem stały, znaczący jej wzrost.

W dniu 14 czerwca 2014 r. przed muzeum na ulicy Tumskiej pojawił się pomnik Miry Ziemińskiej-Sygietyńskiej. Dziękujemy Komitetowi Budowy Pomnika za decyzję o jego lokalizacji. Pomnik w otoczenie muzeum wprowadził „artystyczny klimat” i anonsuje pamiętki po tej słynnej płocczance, umieszczone w tej chwili w galerii Kino, a docelowo, za kilka lat, w nowym skrzydle muzeum przy ul. Kolegiальной 6.

W przeddzień tegorocznej Nocy Muzeów, na elewacji kamienicy secesyjnej prezentowaliśmy filmy fabularne z udziałem Miry Ziemińskiej-Sygietyńskiej, w Płocku na początku XX w. znanej jako Maria Burzyńska.

Serdecznie zapraszam na wystawę czasową *Płocczanie dla Niepodległej*. Bezpośrednim powodem jej powstania są rocznice doniosłych wydarzeń historycznych: 100-lecia wybuchu I wojny światowej, 75-lecia wybuchu II wojny światowej, 70. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego oraz 25. rocznicy wolnych wyborów. To ważna wystawa, mamy nadzieję, że prócz dorosłych zwiedzających zapozna się z nią młodzież szkolna. Okazją do tego będzie wyjątkowo długa – do 11 listopada 2014 r. Dziękuję pracownikom Działu Historii za mrowczą pracę włożoną w jej powstanie.

Zapraszam również do Spichlerza. Prezentujemy tu wystawę etnograficzną *Taenghwa*, na której można obejrzeć niezwykle rzadkie w Europie i na świecie obrazy sakralne sztuki koreańskiej. Wystawa odbiła się szerokim echem w środowisku znawców sztuki dalekowschodniej. Organizacją wystawy zainteresowane są m.in. Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie i Manghwa – Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej w Krakowie. Realizacja wystawy *Węgierskie pomniki pamięci – fejfa hungaricum*, to kolejny przejaw dobrej współpracy z Instytutem Kultury Węgierskiej. W otwarciu wystawy wziął udział dr Iván Gyurcsik – Ambasador Republiki Węgierskiej w Polsce. W kwietniu zakończyły się wykopaliska archeologiczne w Staroźrebach, zlecone przez Urząd Gminy, a w lipcu rozpoczynają się wykopaliska w Wysogrodzie, realizowane na zlecenie tamtejszego Urzędu Miasta. Liczymy na pozyskanie bogatego materiału naukowego, który posłuży do zorganizowania konferencji naukowej i wystawy.

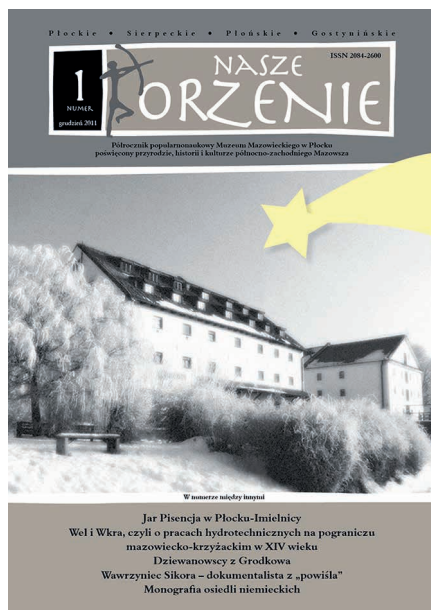
Jako że wakacje dla Działu Upowszechniania i Promocji to nie „sen letni” zapraszam, w imieniu jego pracowników, na interesujące warsztaty w muzeum.

Zycząc udanego urlopu, zapraszam na nasze wystawy.

Leonard Sobieraj
dyrektor
Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 11. Okładka jednego z numerów „Biuletynu Muzealnego”

Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 12. Okładka 1. numeru półrocznika „Nasze Korzenie”
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Na przełomie XX i XXI w. pojawiły się nowe problemy i wyzwania, które do dnia dzisiejszego nie utraciły swej aktualności. Tym razem mają one charakter ogólnopolski, są bowiem rezultatem dokonanego w roku 1989 przełomu politycznego oraz przystąpienia naszego kraju do Unii Europejskiej w 2004 r. Demokratyzacja życia publicznego, wzrost zamożności społeczeństwa, a także widoczne w sferze ekonomii i obyczajowości przejawy globalizmu wymagają od instytucji upowszechniania kultury nieco innej niż dotychczas strategii działania. Generalnie oczekuje się od nich umiejętności zaspokojenia potrzeb coraz bardziej wymagającego odbiorcy, także zagranicznego. W dobie żywiolowo rozwijającego się ruchu turystycznego, łączącego wypoczynek z pasją poznawania świata, regionalizm ma szczególnie dużo do zaoferowania. Jego polska odmiana wyróżnia się w Europie swoistymi cechami, z których najważniejszą jest przywiązanie do polskości. Dzięki temu nasi regionaliści harmonijnie łączą patriotyzm lokalny z umiłowaniem dużej ojczyzny. W praktyce przekłada się to na dominację w ofercie stowarzyszeń regionalnych działań nie tyle akcentujących wątki separatystyczne, co raczej prezentujących wkład oryginalnego dorobku małych ojczyzn do narodowej skarbnicy kultury. Polski regionalizm ma nadal wiele wspólnego z tradycjami XIX stulecia. Tym wszystkim wyzwaniom płocky regionalista zatrudnieni w Muzeum Mazowieckim w Płocku starają się sprostać na miarę swoich osobistych ambicji i możliwości oraz kondycji finansowej placówki.

W listopadzie 2004 r. dyrektorem placówki został Leonard Sobieraj. Zbiegło się to w czasie z potrzebą przeniesienia zbiorów z Zamku Książąt Mazowieckich na Wzgórzu Tumskim do kamienicy secesyjnej przy ul. Tumskiej 8 (ryc. 13) oraz urządzeniem tam stałej ekspozycji. W kolejnych latach nastąpił dynamiczny rozwój muzeum, tak pod względem bazy lokalowej, jak i programu działania na każdym praktycznie polu, także w zakresie popularyzacji wiedzy historycznej. Pojawiły się nowe pawilony muzealne i nowe ekspozycje stałe: *X wieków Płocka. Płock w przestrzeni kulturowej Mazowsza, Polski i Europy* (2010) (ryc. 14), Muzeum Żydów Mazowieckich w tzw. małej synagodze (2013) (ryc. 15), Skansen Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiączeminię Polskim (2018) (ryc. 16), Muzeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodzkiej w Wyszogrodzie (2018) (ryc. 17), *Sztuka dwudziestolecia międzywojennego – art déco i z Płocka i dla Płocka. Galeria płocczan XX wieku. Galeria Themersonów*, w budynku przy ul. Kolegialnej 6 (2021) (ryc. 18). Ponadto w 2015 r., po blisko 50 latach od momentu pozyskania na działalność statutową MMP, otwarto dwie wystawy stałe w zabytkowym spichlerzu nad Wisłą: *Kultura Mazowska w ludowej wizji świata* oraz *Sztuka Dalekiego Wschodu. Płockie skarby buddyjskiej Azji* (ryc. 19). W 2022 r. udostępniono w kamienicy secesyjnej ekspozycję sztuki Bolesława Biegasa, urodzonego w Koziczynie pod Ciechanowem w 1877 r., zmarłego w Paryżu w 1954.

Ryc. 13. Kamienica secesyjna przy ul. Tumskiej 8 – główna siedziba Muzeum Mazowieckiego w Płocku od 2005 r.

Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 14. Pawilon muzealny przy ul. Tumskiej 8a – siedziba Działu Archeologii, Działu Historii, Księgowności i Działu Gospodarczego, miejsce prezentowania od 2010 r. stałej ekspozycji: *X wieków Płocka. Płock w przestrzeni kulturowej Mazowsza, Polski i Europy*
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 15. Tzw. mała synagoga przy ul. Józefa Kwiatka 7 – siedziba Muzeum Żydów Mazowieckich Oddziału Muzeum Mazowieckiego w Płocku, od 2013 r.
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 16. Skansen Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiączeminie Polskim
Oddział Muzeum Mazowieckiego w Płocku, od 2018 r.
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 17. Muzeum Wisły Środkowej i Ziemi Wyszogrodzkiej w Wyszogrodzie
Oddział Muzeum Mazowieckiego w Płocku, od 2018 r.
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 18. Pawilon muzealny przy ul. Kolegialnej 6 – siedziba Działu Sztuki i Działu Upowszechniania i Promocji, miejsce prezentacji dwóch stałych ekspozycji: *Sztuka dwudziestolecia międzywojennego – art déco* oraz *Z Płocka i dla Płocka. Galeria płocczan XX wieku. Galeria Themersonów*, od 2021 r.

Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 19. Zabytkowy spichlerz przy ul. Kazimierza Wielkiego 11b – siedziba Działu Etnografii, miejsce prezentacji dwóch stałych ekspozycji: *Kultura Mazowska w ludowej wizji świata* oraz *Sztuka Dalekiego Wschodu. Płockie skarby buddyjskiej Azji*

Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Zanotowano znaczący wzrost frekwencji osób zwiedzających muzeum. Dla przykładu, w roku 2015 Muzeum Mazowieckie w Płocku zwiedziło 71 027 osób, a w 2019 – 101 635.

W panoramie prac edukacyjnych zupełną nowością były cieszące się dużym zainteresowaniem płocczan pikniki archeologiczno-etnograficzne, organizowane w latach 2006–2011 przez Działy Archeologii i Etnografii (ryc. 20). Program każdej z nich, starannie zaplanowany i szczegółowo omawiany przez organizatorów i dyrektora muzeum, obejmował prezentację dawnego rzemiosła i walk rycerskich, koncerty, przedstawienia, prelekcje, warsztaty i konkursy. W 2008 r., w ramach trzeciej edycji pikniku, aktorzy płockiego teatru przygotowali inscenizację sztuki napisanej specjalnie dla Płocka w 1938 r. przez Ludwika Hieronima Morstina *Misterium płockie Bolesław Krzywousty*.

W ostatnich latach realizowany był przez Barbarę Rydzewską, kierowniczkę Działu Historii, cykl spotkań z ludźmi (lub ich potomkami) ratującymi Żydów w czasie II wojny światowej, zatytułowany „Choćby jedno życie, choćby kromka chleba”. Jego pomysłodawcą był dyrektor Leonard Sobieraj. Dział Historii organizował też na ulicach miasta wystawy planszowe, poświęcone ulicy Tumskiej, płockiej cerkwi czy historii Muzeum Mazowieckiego w Płocku w związku z obchodzoną w 2021 r. dwusetną rocznicą jego powstania.

W minionym piętnastoleciu powstały trzy filmy dokumentalne. Obraz *Stare Mazowsze – przyroda i człowiek* z 2008 r. (ryc. 21), zrealizowany w wersji polskiej i angielskiej, wyróżniony na I Festiwalu Filmów Archeologicznych Kraków 2010, opowiada o środowisku naturalnym i dziejach Mazowsza w wiekach średnich. Film z 2018 r., zatytułowany *Żegnaj generale* (ryc. 22), jest poświęcony osobie Piotra Bontemps, Francuza w służbie trzech narodów, pochowanego w 1840 r. w Imielnicy pod Płockiem, ekshumowanego w 2013 i powtórnie pochowanego w 2014 r. Trzeci film, *Średniowieczny cmentarz w Płocku* (ryc. 23), powstały w 2021 r., prezentuje przebieg i rezultaty prowadzonych w latach 2019–2020 badań wykopaliskowych cmentarzyska średniowiecznego znajdującego się pomiędzy dzisiejszymi ulicami Kolegialną, 1 Maja i Sienkiewicza w centrum Płocka.

Działy Historii i Archeologii organizują spotkania dyskusyjne z cyklu „Konfrontacje Historyczne”. Wśród zaproszonych prelegentów znalazło się wielu znanych ludzi nauki, m.in. Marian Marek Drozdowski, Jerzy Eisler, Krzysztof Szwagrzyk, Jerzy Strzelczyk, Agnieszka Teterycz-Puzio, Jacek Banaszkiewicz, Paweł Żmudzki, Andrzej Buko, Władysław Duczko, Marek Dulinicz, Przemysław Urbańczyk, Robert Kunkel, Waldemar Smaszcz. W ostatnich latach Dział Archeologii był również zaangażowany w organizację uroczystości upamiętniających rocznice śmierci wybitnych Polaków: papieża Jana Pawła II i arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego.

Od 2016 r. Dział Historii realizuje interesujący program badawczy, koordynowany przez Barbarę Rydzewską. Polega on na dokonywaniu kwerend w archiwach urzędów oraz w zbiorach prywatnych na obszarze kolejnych gmin powiatu płockiego. Dotychczas takiej lustracji poddano gminy Brudzeń Duży (2016), Stara Biała (2017), Bielsk (2018), Drobin (2019), Radzanowo (2022). Dzięki temu pozyskano do muzeum wiele wartościowych obiektów (artefaktów, dokumentów, fotografii etc.) oraz ustnych relacji o znacznej wartości historycznej. Podsumowaniem badań terenowych w gminach Brudzeń Duży, Bielsk i Drobin były wystawy planszowe zorganizowane w siedzibach tych gmin (ryc. 24).

Ryc. 20. Piknik archeologiczno-etnograficzny w Muzeum Mazowieckim w Płocku
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 21. Okładka filmu *Stare Mazowsze – przyroda i człowiek*, produkcja MMP, 2008
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 22. Okładka filmu *Żegnaj generale*, produkcja MMP, 2018
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 23. Okładka filmu *Średniowieczny cmentarz w Płocku*, produkcja MMP, 2021
Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ryc. 24. Wystawa planszowa w Brudzeniu Dużym będąca podsumowaniem akcji badania przeszłości gminy, 2017 r.

Fot. archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Ważnym źródłem przekazywania społeczeństwu wiedzy o regionie jest działalność wydawnicza. O periodykach wydawanych w Muzeum Mazowieckim była już mowa, teraz wypada poświęcić nieco uwagi publikacjom zwanym o tematyce historycznej, to jest zarówno informatorom i katalogom towarzyszącym ekspozycjom, jak i opracowaniom źródłowo-analitycznym oraz studiom prezentującym efekty prac naukowo-badawczych placówki.

Muzeum Mazowieckie w Płocku ma w swym dorobku pokaźną liczbę publikacji. Wyraźną cezurę czasową i pod tym względem stanowi rok 1989. Wraz z przełomem politycznym ustały krępujące swobodę wypowiedzi ograniczenia ideologiczne, co skutkowało większą różnorodnością podejmowanych tematów. Zdecydowanie poprawiła się jakość edytorska wydawnictw, od tego czasu sukcesywnie wzrasta też ich liczba. W odniesieniu do ilościowo dominujących wydawnictw związanych z wystawami, to w „minionej epoce” stosunkowo niewiele było takich, które wyróżniałyby się objętością i walorami estetycznymi. Przeważały dość siermiężne informatory-składanki, choć nierzadko stojące na dobrym poziomie merytorycznym. Wydawano je do wczesnych lat 90. Później zastąpiły je bardziej dojrzałe edytorsko wydawnictwa, w tym katalogi o znaczącej randze naukowej. Mniej liczne studia naukowe publikowano głównie na łamach „Rocznika MMP”.

Po 2004 r., gdy kierownictwo muzeum objął Leonard Sobieraj, nastąpiło wyraźne ożywienie w zakresie aktywności naukowej i wydawniczej. Często ważne działania w tym zakresie podejmowano w związku z rocznicami istotnych dla naszego kraju wydarzeń historycznych.

W ramach obchodów 150 rocznicy wybuchu Powstania Styczniowego zorganizowano, wspólnie z Muzeum Niepodległości w Warszawie, wystawę czasową, której towarzyszył interesujący katalog przygotowany przez Emila Noińskiego i Katarzynę Stołoską-Fuz – *Gorzka chwała. Cieniom stycznia 1963 roku*. Setną rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r. uczczono wystawą czasową oraz książką zatytułowaną *Kiedy stała się wolność... Płock w latach 1918–1921*, autorstwa Magdaleny Bilskiej-Ciećwierz. W związku z kolejną okrągłą rocznicą, w sierpniu i wrześniu 2020 r. w muzeum realizowany był program edukacyjny zatytułowany „Rok 1920. W 100 rocznicę Bitwy Warszawskiej”. Złożył się nań bogaty tematycznie cykl imprez okolicznościowych, a mianowicie wystawa *1920. Malarstwo. Fotografia*, wydanie drukiem wspomnień Lecha Rościszewskiego *Pamiętnik z czasu wojny* (do druku przygotowali I. Wiktorowska, M. Bilka-Ciećwierz, G. Gołębiewski; słowa wstępne L. Sobieraja i Z. Kruszewskiego, komentarze historyczne G. Gołębiewskiego i M. Bilskiej-Ciećwierz), książka *A było tak... Wspomnienia pogodne Marceliny Rościszewskiej* (redakcja M. Bilskiej-Ciećwierz i B. Rydzewskiej, wstęp L. Sobieraja, biografia M. Rościszewskiej autorstwa M. Bilskiej-Ciećwierz i B. Rydzewskiej), odczyty, prezentacje hologramów, występy grup rekonstrukcyjnych. Program został wyróżniony w XV edycji konkursu Mazowieckie Zdarzenia Muzealne – „Wierzba”, w kategorii „Najlepszy projekt edukacyjny”.

Prezentując osiągnięcia naukowe historyków zatrudnionych w muzeum wypada wspomnieć o dorobku osób zatrudnionych w Dziale Ewidencji i Dokumentacji Naukowej Zbiorów (dawny Dział Inwentarzy). W publikacjach ich autorstwa znalazły się opracowania dotyczące m.in. przebiegu reformy rolnej w powiecie płockim, historii powstałej w 1824 r. Fabryki Papieru „Soczewka” pod Płockiem, administracji północnego Mazowsza w czasie II wojny światowej, militariów w zbiorach MMP, dziejów Żydów na Mazowszu, historii płockiej fotografii, zabytków architektury i budownictwa w Płocku.

W historyczne badania regionalne angażował się również Marian Sołtysiak, dyrektor w latach 1961–1977. Szczególnie interesowały go zabytki Płocka, co zapewne było konsekwencją pełnionej wcześniej funkcji konserwatora zabytków w Urzędzie Konserwatorskim dla województwa warszawskiego. Już po odejściu z Płocka ukazały się jego kolejne dwie pozycje, będące kopalnią wiedzy o historii muzeum: *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Historia i funkcje społeczne* i książka autobiograficzna wydana tuż przed śmiercią autora *Secesja z petrochemią w tle. Wspomnienia uczestnika zdarzeń*. Wielokrotnie na temat historii Muzeum Mazowieckiego w Płocku, bieżących działań placówki i planów na przyszłość wypowiadał się dyrektor Leonard Sobieraj, zarówno podczas sesji naukowych, jak i na łamach czasopism („Niepodległość i Pamięć”, „Art & Business”), lokalnej prasy („Tygodnik Płocki”, „Gazeta Wyborcza Płock”) oraz w wydanym pod jego redakcją albumie *X wieków Płocka. Dzieje i ekspozycja historyczno-regionalna Muzeum Mazowieckiego w Płocku*.

Wśród osiągnięć badawczych archeologów pracujących w Muzeum Mazowieckim w Płocku wypada wymienić opracowanie kolekcji neolitycznych siekier i toporów w zbiorach MMP, autorstwa Zbigniewa Miecznikowskiego; realizację w latach 2012–2023 programu badawczego i edukacyjnego *Zapomniany generał Wojska Polskiego Piotr Bontemps (1777–1840)*, na który złożyły się uwieńczone powodzeniem poszukiwania archeologiczne pochówku Piotra Bontemps, jego powtórny pochówek w kościele parafialnym w Płocku-Imielnicy, wystawa czasowa (prezentowana kolejno w Płocku, Ostrołęce, Przasnyszu, Pułtusk, Warszawie, Paryżu, Liwie i Ciechanowie), informator wystawy, wspomniany wyżej film *Żegnaj generale* oraz książka zawierająca materiały konferencji naukowej poświęconej Piotrowi Bontemps; badania wykopaliskowe cmentarzysk średniowiecznych na Wzgórzu Krasino w Smorzewie pod Sierpcem (wspólnie z Instytutem Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie) oraz przy ul. Kolegialnej/1 Maja/Sienkiewicza w Płocku.

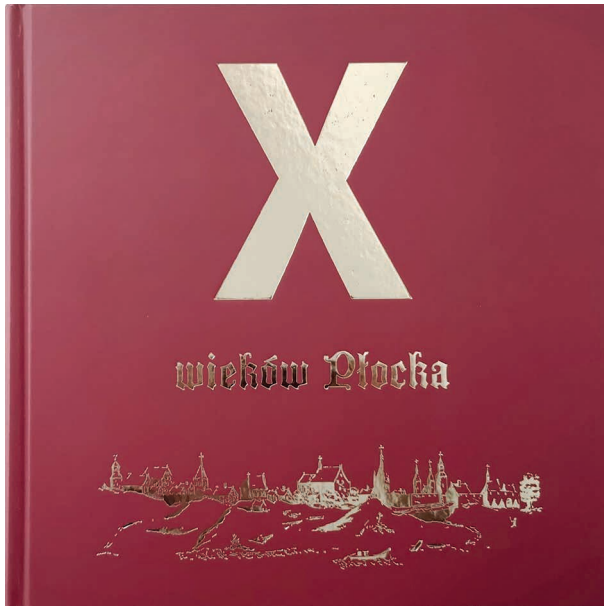
Najnowszym dziełem edytorskim naszego muzeum jest album zatytułowany *X wieków Płocka. Dzieje i ekspozycja historyczno-regionalna Muzeum Mazowieckiego w Płocku* (ryc. 25). Jego wydanie było jednym z punktów bogatego programu uświetnienia jubileuszu dwusetlecia istnienia MMP, a promocja albumu w styczniu 2022 r. zbiegła się z uroczystym podsumowaniem i zamknięciem obchodów rocznicowych. Album został wydany pod patronatem honorowym Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy, przy wsparciu finansowym Gminy-Miasta Płock. Po albumie poświęconym sztuce secesji, który światło dzienne ujrzał w 2017 r., to drugie dzieło z cyklu opracowań prezentujących ekspozycje i zbiory naszej placówki. Tom poprzedzają słowa wstępów Marszałka Województwa Mazowieckiego Adama Struzika oraz Prezydenta Miasta Płocka Andrzeja Nowakowskiego. Autorami rozdziałów w albumie są pracownicy Muzeum Mazowieckiego: dyrektor muzeum Leonard Sobieraj, zastępca dyrektora ds. naukowych Tomasz Kordala, kierowniczka Działu Historii Barbara Rydzewska, Magdalena Bilaska-Ciećwierz, Katarzyna Stołoska-Fuz, Alicja Puchalska (wszystkie Dział Historii), kierownik Działu Archeologii Zbigniew Miecznikowski, kierowniczka Gabinetu Numizmatycznego Grażyna Tryka.

W całokształcie prac służących popularyzacji wiedzy historycznej znaczące miejsce zawsze zajmował Dział Upowszechniania i Promocji. Jego pracownicy, dawni i obecni, mają w swym dorobku wiele tysięcy lekcji muzealnych, liczne prelekcje dla osób niepełnosprawnych, pogadanki i zabawy dla przedszkolaków, oprowadzanie wycieczek po ekspozycjach, organizację konkursów, przekazywanie mediom informacji na temat bieżącej działalności muzeum. W ostatnich kilkunastu latach znaczenie działu jeszcze bardziej wzrosło. W mediach tradycyjnych („Biuletyn Muzealny”, płocka prasa, radio i telewizja) i elektronicznych (facebook) regularnie ukazują się redagowane w tym dziale komentarze i materiały zawierające dane o wydarzeniach mających miejsce w Muzeum Mazowieckim w Płocku. Na tym dziale spoczywa też największy ciężar praktycznej strony organizacji imprez muzealnych.

Pandemia COVID-19 w latach 2020–2021 spowolniła, lecz nie sparaliżowała, działalności muzeum. W tym czasie dwukrotnie ekspozycje muzealne musiały zostać zamknięte na dłuższy czas, a praca większości personelu odbywała się w trybie zdalnym. Aż o ponad 60% zmniejszyła się frekwencja zwiedzających, prawie całkowicie

ustała działalność oświatowa placówki, nie organizowano nocy muzeów. Pomimo tych ograniczeń, udało się zrealizować szereg z zaplanowanych przedsięwzięć, w tym najważniejszą w ostatnich latach inwestycję, jaką było urządzenie w nowym skrzydle muzeum przy ul. Kolegialnej dwóch, wspomnianych wyżej, stałych ekspozycji: *sztuki okresu międzywojennego* (otwarcie 3 września 2021) i *galerii wybitnych płocczan z XX w.* (otwarcie 9 listopada 2021). W drugiej połowie roku 2021 muzeum, przy zastosowaniu wszelkich wymaganych środków ostrożności, świętowało jubileusz dwusetnej rocznicy swego powstania.

Ryc. 25. Okładka albumu *X wieków Płocka. Dzieje i ekspozycja historyczno-regionalna Muzeum Mazowieckiego w Płocku, Płock 2021*

Źródło: archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Na zakończenie niniejszych uwag warto wspomnieć o planach uruchomienia kolejnych oddziałów Muzeum Mazowieckiego w Płocku, których celem działania będzie prezentacja historii wybranych zakątków Mazowsza. Obecnie najbardziej zaawansowane są prace nad scenariuszem stałej ekspozycji w planowanym Muzeum Ziemi Gostynińskiej. Placówka ta powstanie w budynku dawnych jatek miejskich w Gostyninie, wzniesionym w latach 20. XX w., wykupionym niedawno od prywatnego właściciela przez Urząd Marszałkowski w Warszawie. Nowy oddział MMP zapewne spełni ambicje mieszkańców Gostynina posiadania w mieście placówki muzealnej oraz przyczyni się do pogłębienia ich wiedzy o przeszłości małej ojczyzny. W dalszej kolejności zorganizowane zostaną oddziały w zabytkowych młynach w Baboszewie,

pow. płoński i na Radziwiu – lewobrzeżnej części Płocka, od 100 lat w granicach miasta. Przewidziane jest powiększenie Skansenu Osadnictwa Nadwiślańskiego o dwa kościoły, menonicki w Nowym Wymyśle i ewangelicki w Nowym Troszynie. W plany wpisuje się też nieruchomości przy ulicy Kolegialnej 4 w Płocku, gdzie zostaną wyeksponowane obiekty prezentujące dizajn lat 50., 60., 70. i 80. XX w.

Literatura

- Dziedzictwo kulturowe Mazowsza*, 2001, W. Brzeziński, M. Sołtysiak, A. Stawarz (red.), t. 1, *Archeologia – architektura – etnologia*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa.
- Dziedzictwo kulturowe Mazowsza*, 2002, M. Sołtysiak, A. Stawarz (red.), t. 2, *Sztuka – literatura – muzyka – historia*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 2002.
- Gawarecki W.H., 1827, *Groby królów polskich w Płocku. Wiadomość historyczna*, Warszawa.
- Gutowska K., Kobyliński Z., 2011, *Dziedzictwo kulturowe Mazowsza: potencjał i problemy zarządzania*, MAZOWSZE, Studia Regionalne, 7, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa, s. 11–16.
- Kordala T., 1988, *Obchody 800. rocznicy śmierci Bolesława Krzywoustego w Płocku w latach 1938–39* [w:] W. Kowalewski (red.), *Bolesław III Krzywousty – w 900. rocznicę urodzin*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock, s. 153–161.
- Kordala T., 2012, *Kazimierz Gelinek – niezwykle kustosze Muzeum Mazowsza Płockiego*, Studia Mazowieckie, VII/XIV, nr 2 specjalny, s. 45–70.
- Koseski A., Stawarz A. (red.), 2003, *Tożsamość kulturowa regionu w warunkach integracji europejskiej – przykład Mazowsza*, Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych im. Stanisława Herbsta, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Muzeum Niepodległości, Warszawa.
- Lolo R., Łukawski K. (red.), 2017, *Przeszłość i tożsamość Mazowsza w świetle badań naukowych i działalności społecznej*, Studia i materiały, Pułtusk.
- Lolo R., Wiśniewski K. (red.), 2021, *Materialne i niematerialne dziedzictwo Mazowsza. Aspekty ochrony i promocji*, Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Pułtusku, Akademia Finansów i Biznesu Vistula, Pułtusk.
- Słownik języka polskiego*, 1978–1981, M. Szymczak (red.), t. 1: A–K, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, s. 1083.
- Stogowska A.M., 2007, *Poszukiwania szczątków władców polskich w katedrze płockiej w 1825 r.* [w:] M. Głosek, J. Maik (red.), *Od pradziejów po współczesność. Archeologiczne wędrówki. Studia dedykowane Pani Profesor Marii Magdalenie Blombergowej*, Acta Archaeologica Lodziensia, 53, s. 113–120.

Popularising knowledge of Mazovian history through the activities of the Mazovian Museum in Płock

ABSTRACT

This article elaborates the ways of popularising knowledge about the past of Mazovia by Museum in Płock since its establishment, as part of the Płock Scientific Society, in 1821. It had a strictly regional character. The collection consisted, on the one hand, of school teaching aids (minerals, physical and chemical equipment, globes, etc.), and on the other hand, of various exhibits donated by teachers, students, landowners, military personnel and priests, including numerous archaeological artefacts, coins, medals, natural history specimens, documents, etc. During scientific meetings, the latest archaeological and numismatic troves were reported, field inspections were organised, historical monuments were collected and placed in the museum. The institution was closed down shortly after the fall of the November Uprising. It was reactivated at the beginning of the 20th century. In December 1912, a permanent exhibition depicting the geological and historical past and the ethnography of Płock Mazovia was opened in the Gothic canonry at 8 Kanoniczny Square. In 1930, the premises were enlarged by the purchase of the House under Providence at 2 Kanoniczny Square, where the expositions of nature, geology, ethnography and archaeology were arranged. Until 1949, the facility, called the Mazovian Museum in Płock, was a part of the Płock Scientific Society. Afterwards, a new stage in its history began – a stage of independent development. The construction of a petrochemical plant in Płock in the 1960s contributed to the significant development of the facility. It obtained new premises in the renovated Castle of the Mazovian Dukes in Płock (Benedictine Abbey) on Tumskie Hill, which resulted in an increase in exhibition space and the number of specialised employees. In 1993, the Museum obtained the building of a historic granary on the Vistula embankment, where the collections of the Ethnography Department were located. In November 2004, the collections were moved from the Castle of the Mazovian Dukes to an art nouveau tenement house at 8 Tumska Street and a permanent Art Nouveau exhibition was arranged there. In the following years, the museum developed dynamically, in terms of its premises, its programme of activities, including the popularisation of historical knowledge. New museum pavilions and new permanent exhibitions were created.

At present, the popularisation activity of the Mazovian Museum in Płock comprises a wide range of activities carried out by the Dissemination and Promotion Department and individual substantive departments. These include museum lessons, historical lectures, scientific sessions, workshops for children and people with disabilities, outdoor events, promotions of publications, concerts, competitions, educational films, periodicals ("Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku", "Nasze Korzenie", "Biuletyn Muzealny"), paratheatrical performances and many others.

Key words: cultural heritage of Mazovia, regionalism, popularisation of historical knowledge, Mazovian Museum in Płock, Płock Scientific Society

---

Tomasz Kordala

Muzeum Mazowieckie w Płocku / Mazovian Museum in Płock

e-mail: t.kordala@muzeumplock.eu

cytacja:

Kordala T., 2023, *Popularyzacja wiedzy o historii Mazowsza w działalności Muzeum Mazowieckiego w Płocku*, MAZOWSZE Studia Regionalne, 46, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa, s. 65–91, <https://www.doi.org/10.21858/msr.46.04>

MAZOWIECKIE BIURO
PLANOWANIA REGIONALNEGO
W WARSZAWIE ©